

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Bożena Borkowska

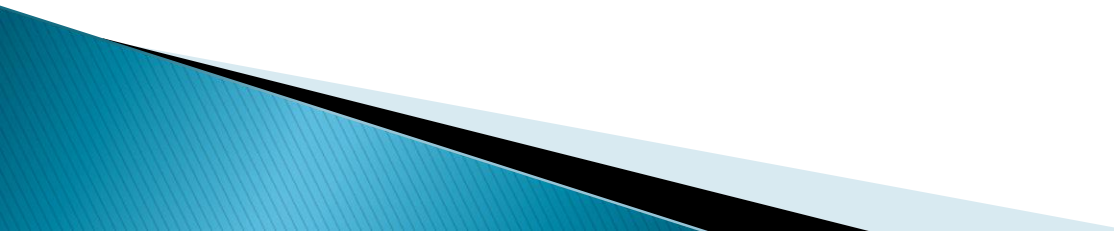
Ochrona konkurencji i konsumentów z
perspektywy ekonomii głównego nurtu i
ekonomii behawioralnej

Ekonomia ochrony konkurencji

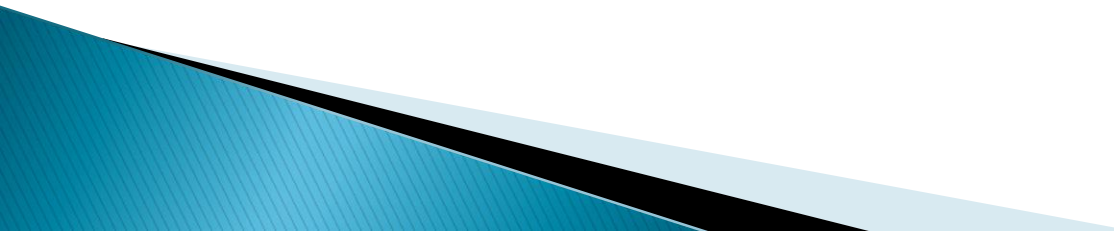
Konferencja UOKiK i CARS

Warszawa, 13 –14. 10. 2015 r.

STRUKTURA REFERATU

1. Wprowadzenie
 2. Zawodność rynku a państwowa regulacja rynków.
 3. Teoretyczne podstawy ochrony konkurencji i konsumentów w ekonomii głównego nurtu.
 4. Ochrona konkurencji i konsumentów w ekonomii behawioralnej.
 5. Zakończenie
-

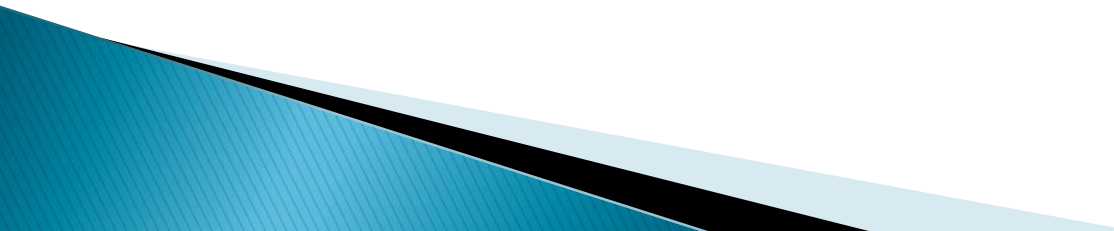
WPROWADZENIE

- ▶ Doświadczenia krajów o rozwiniętej gospodarce rynkowej i dojrzałej demokracji wskazują na następujące zjawiska:
 - ✓ Ochrona konkurencji konsumentów jest powodowana przez mobilizację grup interesu w okresach kryzysów, zmniejszania się aktywności gospodarczej, kryzysów i wyborów. Ruchy konsumenckie napotykają na działania grup chroniących biznes natomiast, natomiast w regulacji sfery biznesowej dają o sobie znać konflikty interesów przedsiębiorstw.
-

WPROWADZENIE

- ✓ Grupy interesu stosują argumenty, które mają swoje źródło odpowiednio: w etyce i ekonomii. Grupy konsumentów powołują się na uniwersalne prawa człowieka, które należą się wszystkim ludziom. Grupy biznesowe powołują się na wolność wyboru i mechanizm konkurencji oraz koszty interwencji państwa. Jest to problem wyboru między paternalizmem a wolną gospodarką rynkową i demokracją.
- ✓ Wynik starcia grup interesu zależy od cyklu politycznego, układu sił politycznych w parlamencie, poglądów przedstawicieli władz państwa i ich doradców

WPROWADZENIE

- Perspektywa działania grup interesu jako podstawa wyjaśniania procesu kształtowania się ochrony konkurencji i konsumentów wydaje się szczególnie uzasadniona w gospodarkach o ustroju demokratycznym gdzie państwo zapewnia prawo do zrzeszania się i realizowania interesów grupowych.
 - Problem: niejednoznaczność hipotez odnośnie do rezultatów działań zbiorowych.
-

WPROWADZENIE

- Hipoteza wysunięta przez Olsona: ze względu na relatywnie niskie koszty zorganizowania działań zbiorowych i ograniczenia free ridingu regulacja jest przechwytywana przez małe grupy, zwane grupami wąskich interesów. Zatem w odniesieniu do ochrony konsumenta:
 - względnie trwałe i aktywne są małe grupy, o wspólnym konkretnym celu (np. stowarzyszenia działające na rzecz finansowania leczenia chorób rzadkich, „rozwiązania problemu frankowiczów”)

WPROWADZENIE

- W dużych zbiorowościach konsumentów, w których korzyści z regulacji mają właściwości dóbr publicznych i koszty ograniczenia free ridingu są wysokie, nie dojdzie do zrzeszenia się bez wsparcia społecznego.
- Inaczej jest w działaniach grup biznesowych, które:
 - dysponują środkami zapewniającymi opłacalność działań zbiorowych nawet przy istnieniu free ridingu,

WPROWADZENIE

- ▶ mają możliwość wyboru między sygnalizowaniem niekorzystnych dla nich skutków regulacji w zakresie ochrony konsumenta i konkurencji lub podejmowaniem społecznie oczekiwanych działań,
- ▶ w celu ograniczenia państwowej regulacji rynku mają możliwość podjęcia działań zbiorowych na rzecz samoregulacji (vide; samoregulacja podjęta przez pozabankowe przedsiębiorstwa pożyczkowe w związku przygotowywaną ustawą ograniczając swobodę działania przedsiębiorstw oferujących tzw. chwilówki a także działania zbiorowe Związku Banków Polskich związane z projektami ustawowymi „rozwiązania problemu frankowiczów”,

WPROWADZENIE

- ▶ w razie silnego konfliktu interesów i ich symetrii działania zbiorowe przedsiębiorstw mogą prowadzić do zablokowania alokacji zasobów na rynku (vide: aukcja na częstotliwości przeznaczone do komunikacji internetowej w technologii LTE),
- ▶ mają możliwość zabezpieczenia swoich interesów w skali międzynarodowej, na co wskazują regulacje tworzące Partnerstwo Transpacyficzne (TPP), tj. traktat liberalizujący wymianę pomiędzy 12 krajami obu Ameryk i Azji. Zdaniem Stigliza i Hersha nazywanie tego traktatu porozumieniem o wolnym handlu to wolne żarty ponieważ daje on wyraźne korzyści największym korporacjom i najsilniejszym grupom interesu

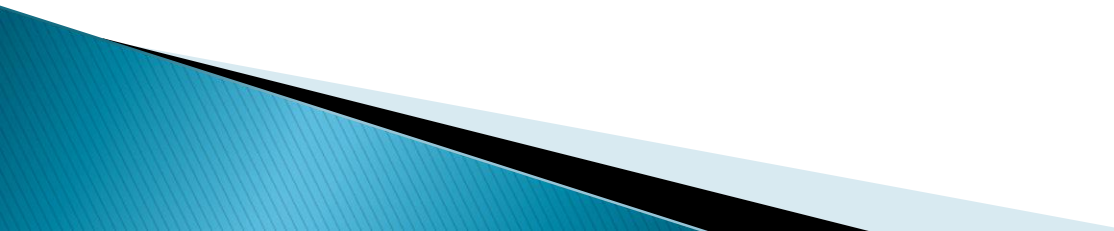
WPROWADZENIE

- ▶ Wielość hipotez formułowanych na gruncie ekonomicznych koncepcji działań zbiorowych powoduje, że na znaczeniu zyskują koncepcje normatywne zmierzające do ustalenia zakresu i form państwowej regulacji rynków, w tym ochrony konkurencji i konsumentów, które uznaje się za regulacje w interesie publicznym. Punktem wyjścia tych koncepcji jest uznanie, że samoregulacja rynkowa nie prowadzi do optimum gospodarczego w znaczeniu Pareta i tę zawodność rynku może skorygować państwo.

WPROWADZENIE

- Cel prezentacji : refleksja nad ekonomią jako źródłem argumentów na rzecz ochrony konkurencji i konsumenta

ZAWODNOŚĆ RYNKU A PAŃSTWOWA REGULACJA

- ▶ Interpretacje zawodności rynku:
 1. każde odchylenie od równowagi wolnokonkurencyjnej implikującej maksymalizację dobrobytu ekonomicznego. Jest to zarazem argument na rzecz aktywności państwa, który w świecie niedoskonałych rynków może być interpretowany rozszerzająco tj. dążenie nie do ograniczenia lecz do wyeliminowania odchyleń.
-

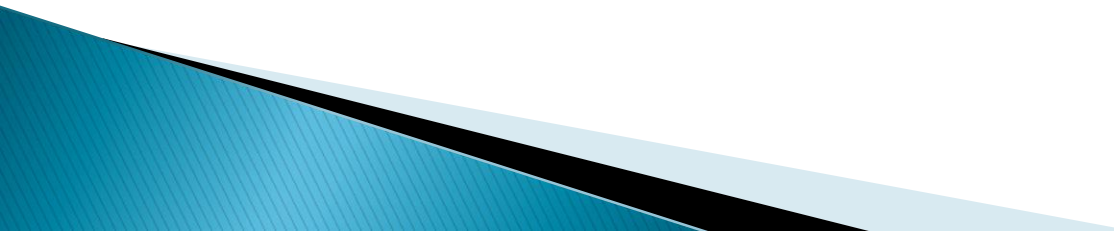
ZAWODNOŚĆ RYNKU ...

2. Asymetria informacji, niekompletność rynków i inne niedoskonałości są trwałymi właściwościami a nie tylko odchyleniami od optimum wolnorynkowego. Takie rozumienie zawodności rynku stawia pod znakiem zapytania traktowanie go jako punktu wyjścia do określenia funkcji państwa.

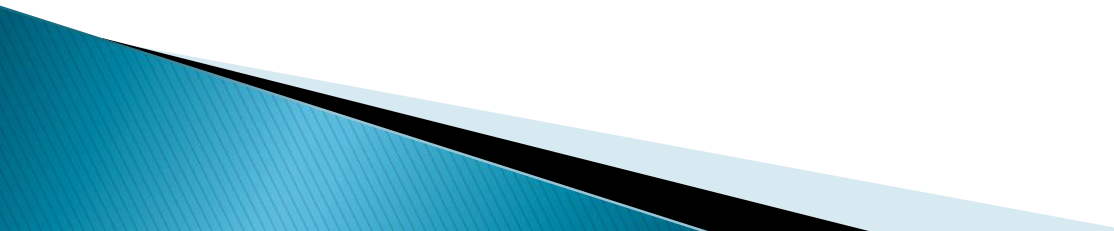
3. Rynek zawodzi nie tylko w efektywnej alokacji zasobów ale także w realizacji celów pożądanых społecznie (wyedukowane i zdrowe społeczeństwo, bezpieczna starość, bezpieczne produkty i warunki pracy). Służy to uzasadnieniu działalności państwa zmierzającej do zabezpieczenia osób przed różnymi rodzajami ryzyka działania w gospodarce

ZAWODNOŚĆ RYNKU ...

- ▶ Konkluzje :1) wszystkie ujęcia zawodności cechują uproszczenia i słaby empiryzm, podstawowe uproszczenie to założenie, że istnieją instytucje demokratycznego pozwalające na ustalenie aprobowanej społecznie hierarchii wartości realizowanych w procesie regulacji rynków; 2) trudna do utrzymania jest zarówno hipoteza o rynkowej koordynacji interesów prywatnych i społecznych jak i założenie, że państwowa regulacja prowadzi do wzrostu efektywności gospodarowania.
-

TEORETYCZNE PODSTAWY...

- ▶ W modelu osoby gospodarującej można a wyróżnić dwa ujęcia:
 - ▶ przyjęcie postulatu racjonalności jako jednego z aksjomatów tworzących twardy rdzeń metody badawczej,
 - ▶ wysunięcie hipotezy odnośnie do natury osoby gospodarującej – jej celów, preferencji, predyspozycji – a więc przypuszczenia, które podlega sprawdzeniu i w konsekwencji uznaniu lub odrzuceniu
-

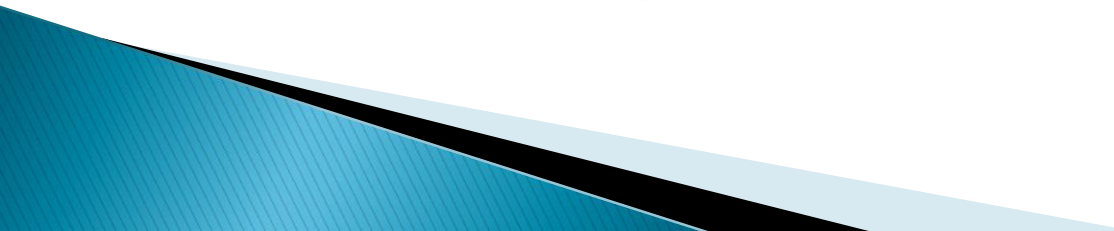
TEORETYCZNE PODSTAWY ...

- ▶ sformalizowane podejście do teorii, charakterystyczne dla ekonomii neoklasycznej, implikuje jej aksjomatyczny charakter w odniesieniu do modelowania osoby gospodarującej.
- ▶ w koncepcjach wyjaśniających funkcjonowanie rynków postulat racjonalności jest tożsamy z zasadą maksymalizacji a w teorii użyteczności, zwłaszcza w koncepcji maksymalizacji oczekiwanej użyteczności, przedstawionej przez J. von Neumanna i O. Morgensterna, postulat racjonalności został poszerzony o wiązkę aksjomatów opisujących warunki jakie muszą spełnić preferencje osoby gospodarującej, maksymalizującej oczekiwaną użyteczność.
- ▶ do warunków tych należą: kompletność i przechodniość preferencji oraz ich niezależność

Teoretyczne podstawy

- ▶ Na podważeniu tych warunków za pomocą eksperymentów koncertują się przedstawiciele ekonomii behawioralnej dowodząc w ten sposób, że wybory osób nie są racjonalne w znaczeniu zaproponowanym w koncepcji J. von Neumanna i O. Morgensterna.
- ▶ Zagadnienie to zostanie omówione w następnej części opracowania a tymczasem zauważmy, że ekonomia neoklasyczna jest zawodna w wyjaśnianiu wielu zjawisk ekonomicznych m.in. z powodu przyjętej koncepcji osoby gospodarującej. Próby przezwyciężenia ograniczonych możliwości eksplanacyjnych zaowocowały powstaniem koncepcji alternatywnych

TEORETYCZNE PODSTAWY ...

- ▶ Ekonomia informacji: uchyla założenie o pełnym poinformowaniu osób, analizuje zjawiska asymetrii informacji, negatywnej selekcji i pokusy nadużycia, wprowadza trzy kategorie dóbr ze względu na dostępność informacji:
 - ▶ dobra, których właściwości można ustalić przed ich konsumpcją(search goods),
 - ▶ dobra, których właściwości konsument może ustalić podczas ich użytkowania (experience goods),
 - ▶ dobra których właściwości konsument nie może ustalić nawet po ich użyciu (credence goods)
-

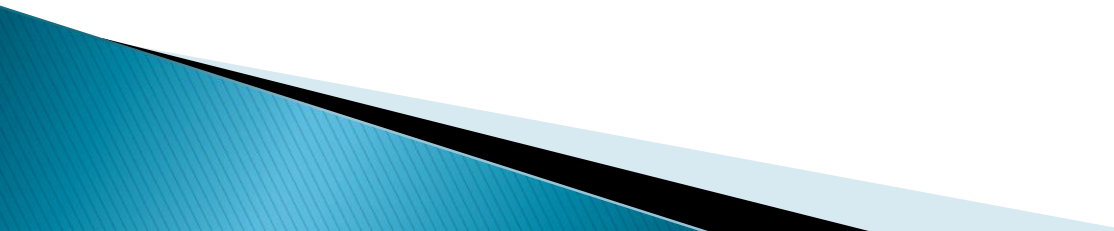
Teoretyczne podstawy

- ▶ Ekonomia informacji nie rozstrzyga jaki stopień poinformowania konsumentów jest właściwy ze względu na ich wybory, koncentrując się przede wszystkim na badaniu jak działa mechanizm wolnej konkurencji w sytuacji asymetrycznej informacji.
- ▶ Wynika to z podstawowego założenia ekonomii, że konsument wie co jest dla niego dobre, niezależnie od tego jakie są obiektywne właściwości danego towaru.
- ▶ Udostępnianie informacji o właściwościach towarów odczytywanych jako „dobre” dla konsumentów jest w interesie producentów i dostawców. Wnioskuje się więc, że istnieją rynkowe bodźce dla biznesu do ujawniania informacji za pomocą reklamy, marki, reputacji istotnych zwłaszcza w odniesieniu do credence goods. Takie bodźce dotyczą także konsumentów, którzy nie są biernymi odbiorcami informacji i mogą wykazywać aktywność w poszukiwaniu informacji .

Teoretyczne podstawy

- ▶ Ekonomia informacji nie dostarcza argumentów dla stron procesu ochrony konkurencji i konsumenta.
- ▶ Argumentów pochodzących z ekonomii informacji używa się raczej do uzasadnienia minimalnej regulacji , do osłabienia argumentów na rzecz ochrony konsumenta w związku z:
 - przeładowaniem informacji,
 - pokusą nadużycia „nadmiernie” chronionych konsumentów – przywiązywanie mniejszej uwagi (staranności) w dokonywaniu najlepszego wyboru,
 - ograniczaniem możliwości uczenia się na błędach

Teoretyczne podstawy

- ▶ Nowa ekonomia instytucjonalna:
 - wprowadza do charakterystyki osoby gospodarującej pojęcia ograniczonej racjonalności i oportunizmu:
 - bada instytucje gospodarki rynkowej tworzące matryce wyborów uczestników rynków
 - bada skutki niekompletności kontraktów spowodowanej niepewnością losową i behawioralną,
-

Teoretyczne podstawy

- nie dostarcza argumentów na rzecz ochrony konkurencji i konsumenta,
- pozwala zwrócić uwagę, że ochrona konkurencji i konsumentów jest obiektem kontrowersji ideowych i teoretycznych odnoszących się do zakresu państwowego paternalizmu i wolności gospodarczej.

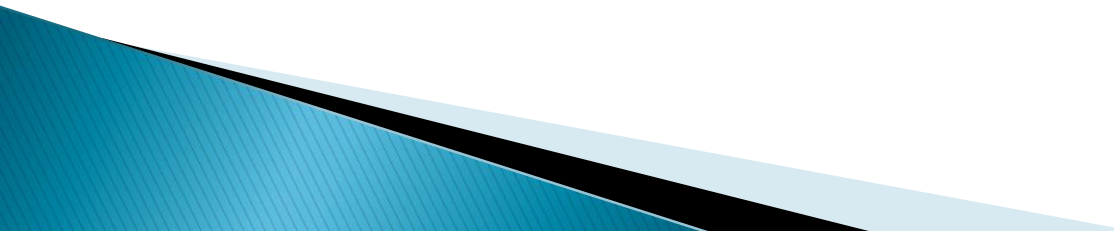
Ochrona konkurencji i konsumentów w ekonomii behawioralnej

- ▶ Zarysowana powyżej ewolucja ujęcia wyborów osoby gospodarującej w ekonomii głównego nurtu nie została dostrzeżona przez przedstawicieli ekonomii behawioralnej.
- ▶ Ich uwaga koncentruje się na krytyce koncepcji homo oeconomicus, przyjętej w ekonomii neoklasycznej, oraz na podważeniu za pomocą eksperymentów założeń o kompletności, przechodniości i niezależności preferencji przyjętych przez J von Neumanna i O. Morgensterna w koncepcji maksymalizacji oczekiwanej użyteczności.
- ▶ Zatem, w odróżnieniu od ekonomii neoklasycznej przyjmującej, że założenie o racjonalności jest aksjomatem, ekonomia behawioralna zakłada, że natura osób gospodarujących jest kategorią empiryczną, której zawartość może zostać ustalona na podstawie wyników badań eksperymentalnych.

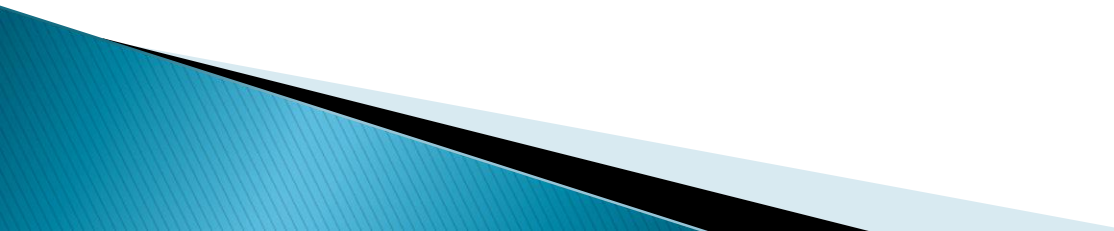
Ochrona... w ekonomii behawioralnej

- ▶ Z badań tych wyłania się osoba, która:
 - ma problemy z dokonaniem wyboru w sytuacjach gdy staje przed wyborem spośród możliwości opisanych za pomocą wielu atrybutów,
 - ulega iluzji poznawczej i dokonuje wyboru w zależności od sposobu prezentacji konsekwencji wyboru,
 - dokonuje wyborów kierując się emocjami takimi jak gniew, poczucie winy, duma, altruizm,
 - swoje wybory uzależnia od decyzji innych osób kierując się zasadą wzajemności
-

Ochrona...w ekonomii behawioralnej

- ▶ dokonuje wyborów kierując się emocjami takimi jak gniew, poczucie winy, duma, altruizm,
 - ▶ swoje wybory uzależnia od decyzji innych osób kierując się zasadą wzajemności
 - ▶ motywowana jest, przynajmniej częściowo, empatią i troską o dobro innych,
 - ▶ tworzy mentalne alternatywy wyborów oraz narzuca sobie reguły postępowania, które pozwalają zapanować nad działaniami w przyszłości i oprzeć się pokusom,
 - ▶ w złożonych procesach analitycznych stosuje heurystyczne uproszczenia,
 - ▶ różnie reaguje na straty i na korzyści, cechuje ją awersja do strat,
-

Ochrona ...w ekonomii behawioralnej

- ▶ Prezentowane wyniki badań trudno jednoznacznie zinterpretować,
 - ▶ Twierdzenie, że osoby działają nieracjonalnie jest oparte na uznaniu, że działać racjonalnie to dokonywać wyborów zgodnie z logiką rachunku prawdopodobieństwa
 - ▶ Przykład eksperymentu:
-

Ochrona... w ekonomii behawioralnej

- ▶ Linda ma 30 lat. Jest kobietą niezamężną, otwartą i inteligentną. Skończyła studia filozoficzne, podczas których angażowała się w działalność przeciw dyskryminacji, na rzecz sprawiedliwości społecznej i brała udział w manifestacjach antynuklearnych. Które z następujących dwóch stwierdzeń jest bardziej prawdopodobne?
 - ▶ 1. Linda pracuje w banku,
 - ▶ 2. Linda pracuje w banku i jest działaczką ruchu feministycznego

Ochrona....

- ▶ Większość uczestników eksperymentu wskazała na drugie stwierdzenie co A. Tversky i D. Kahneman uznali za błędną odpowiedź, nie spełniającą reguł logiki :
- ▶ Koniunkcja dwóch zdarzeń nie może być bardziej prawdopodobna od jednego z nich
- ▶ Przedstawiciele tego nurtu odrzucają zatem wszystkie koncepcje ekonomiczne oparte na założeniu o racjonalności osób gospodarujących

Zakończenie

- ▶ Ekonomia głównego nurtu nie daje jednoznacznych argumentów na rzecz ochrony konkurencji i konsumenta . Wynika to stąd, że zmierzając do opisanego i wyjaśnienia zjawisk ekonomicznych napotyka na ograniczone możliwości przewidywania przebiegu zjawisk ekonomicznych.
- ▶ Powodem nie jest założenie o racjonalności osób gospodarujących ale niepewność. Problem w tym, że chociaż wiemy, iż zjawiska ekonomiczne są dynamiczne i nieliniowe a zatem wiemy, że nieprzewidywalność jest nieusuwalną cechą gospodarki rynkowej, to mamy np. modele rynków finansowych oparte na przekonaniu, że możliwe jest przewidywanie zjawisk rynkowych

Zakończenie

- ▶ Problem nie leży zatem w poszukiwaniu wyjaśnień w kategoriach mentalnych – jak sugeruje to ekonomia behawioralna – ale w uznaniu, że podstawową właściwością otoczenia, w jakim dokonujemy wyborów jest niepewność. To powoduje, że dorobek ekonomii należy traktować jako zbiór hipotez podlegających ciągłemu sprawdzaniu a nie zbiór praw formułujących zależności przyczynowo skutkowe,. dających mocne podstawy do polityki gospodarczej